

KÜLTÜREL MİRAS BAĞLAMINDA HACI BEKTAŞ VELİ TÜRBESİ VE ÇEVRESİNİN PEYZAJ ANALİZİ

THE LANDSCAPE ANALYSIS OF HACI BEKTAS VELI SHRINE AND ITS SURROUNDINGS IN THE CONTEXT OF CULTURAL HERITAGE

Ashhan TIRNAKÇI

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
aslihanerdogan@nevsehir.edu.tr

ORCID: 0000-0002-0122-5637

Esra ÖZHANCI

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
ezhanci@nevsehir.edu.tr

ORCID: 0000-0003-2789-6380

Meliha AKLIBAŞINDA

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
melihaaaklibasinda@nevsehir.edu.tr

ORCID: 0000-0003-3250-6375

Murat YÜCEKAYA

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
muratyucekaya@nevsehir.edu.tr

ORCID: 0000-0003-2072-712X

ÖZ

Geliş Tarihi:
10.08.2022

Kabul Tarihi:
28.09.2022

Yayın Tarihi:
30.09.2022

Anahtar Kelimeler:
Kültürel Miras
Hacı Bektaş Veli
Peyzaj Tasarımı
Nevşehir

Keywords:
Cultural Heritage
Hacı Bektaş Veli
Landscape Design
Nevşehir

Toplumlar kültürel birikimlerine sahip çıkarak gelişirler ve var olurlar. Birçok medeniyete ev sahipliği yapmış Anadolu'nun her yerinde, bu köklü kültürün derin izlerine rastlanmaktadır. Bu izleri taşıyan kültürel miras alanları; toplumların kültür birikimleriyle şekillenmiş, geçmiş ile bugün arasında bağlantı kuran tarihi, kültürel somut ve soyut değerlerin tümüdür. Hiç şüphesiz Hacı Bektaş Veli'de yaşadığı yüzyıla iz bırakırken sahip olduğu misyonu ve değerleriyle günümüze kadar gelmiş kültürel miraslarımızda önemli bir yer tutan mutasavvıf ve İslam filozofudur. 13. yüzyılda Nevşehir ili Hacıbektaş ilçesinde kurduğu külliye, vefatından sonra türbenin de aynı alan içine inşa edilmesiyle birlikte kültürel misyonunu daha da genişletmiştir. Kendi adıyla özdeşleşen Bektaşılık ve Ahilik geleneğinin de beslediği sevgi, hoş görü, toplumsal eşitlik gibi insani değerleriyle bu kültürel miras ve çevresi, sadece yerel değil evrensel ölçekte de büyük bir öneme sahiptir.

Hacı Bektaş Veli Külliyesi UNESCO geçici kültürel miras listesinde yer alan ve Kapadokya turizm rotası içerisinde önemli bir yeri olan tarihi ve kültürel bir merkezdir. Tarihi yapı ve çevresinin tarihi ve kültürel değerlerinin korunması, alan ve çevresinin iyileştirilmesi, fiziksel ve sosyo-kültürel açıdan bütünleşmiş uyumlu bir alana dönüştürülmesi gerekmektedir. Bu noktadan hareketle bu çalışmada tarihi yapı ve çevresi tarihi çevrelerde peyzaj tasarım ilkeleri çerçevesinde tarihi yapı ve çevre ilişkisi, ulaşım (araç/yaya sirkülasyonu), kentsel donatı, görsel kirlilik, mevcut bitkisel düzenlemeler başlıkları altında analiz edilmiştir. Sonuç olarak mevcut durum ortaya konmuş, tarihi dokuyla uyumun sağlanması ve kültür/turizm yaşamının geliştirilmesine yönelik öneri ve değerlendirmelerde bulunulmuştur.

ABSTRACT

Societies develop and exist by protecting their cultural heritage. Deep traces of this deep-rooted culture can be found all over Anatolia, which has hosted many civilizations. Cultural heritage areas bearing these traces are all historical, cultural, tangible and intangible values that have been shaped by the cultural accumulation of societies and link the past with the present. Undoubtedly, Hacı Bektaş Veli is a mystic and Islamic philosopher who has an important place in our cultural heritage that has survived to the present day with his mission and values, while leaving a mark on the century he lived in. The islamic-ottoman social complex, which he established in the Hacıbektaş district of Nevşehir province in the 13th century, expanded its cultural mission further with the construction of the tomb in the same area after his death. This cultural heritage and its surroundings, with its human values such as love, tolerance and social equality, which are also the source of the Bektashism and Akhism tradition identified with its name, have a great importance not only on a local but also on a global scale.

Hacı Bektaş Veli Shrine is an important historical and cultural center that is on the UNESCO temporary cultural heritage list and has an important place in the Cappadocia tourism route. Preserving the historical and cultural values of the historical building and its surroundings, improving the area and its environment, it needs to be transformed into a harmonious space that is physically and socio-culturally integrated. From this point of view, in this study, the historical building and its surroundings were analyzed under the titles of historical building and environment relationship, transportation (vehicle/pedestrian circulation), urban equipment, visual pollution, existing plant arrangements within the framework of landscape design principles in historical environments. As a result, the current situation has been revealed, suggestions and evaluations have been made to ensure harmony with the historical texture and to improve the cultural/touristic life.

DOI: <https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.1160276>

Atıf/Cite as: Tırnakçı, A., Aklibaşında, M., Özhancı, E. ve Yücekaya, M. (2022). Kültürel Miras Bağlamında Hacı Bektaş Veli Türbesi ve Çevresinin Peyzaj Analizi. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 12(3), 1863-1875.

Giriş

İnsanoğlu varoluşundan bu yana toplumsal, sosyal, kültürel, dini, ekonomik vb. özellikleri ile yaşadıkları çevreyi şekillendirmişlerdir. Tarih boyunca birçok uygarlığa ve medeniyete ev sahipliği yapmış Türkiye doğal zenginliğiyle beraber kültürel ve tarihi zenginliğiyle de önemli bir mirasa sahiptir. Bu doğal ve kültürel çeşitlilik yapıdan başlayarak bütün bir kent dokusuna kadar kentlerin farklı kimlik kazanmasında rol oynamıştır.

Tarihi çevreler, geçmiş ile bugün arasında bağlantı kuran kültür varlıklarıdır. Tarihsel, sanatsal, belgesel, işlevsel vb. değerlere sahiplerdir (Çelik & Yazgan, 2009). Tarihi çevreler, zaman süreci içinde geçirmiş oldukları değişim sonucunda ortaya koydukları kültürel kimlikleri ile günümüz koşullarına ayak uydurabildikleri ve bu kimliklerini sürdürebildikleri sürece önem kazanmaktadırlar (Arabacıoğlu & Aydemir, 2007). Bu nedenlerle tarihsel ve kültürel sürekliliğin sağlanması için tarihi çevrelerin koruma altına alınması gerekmektedir.

Tarihi çevreyi korumayı gerektiren değerler (1) duygusal değerler [merak, kimliksel tanımlama, devamlılık, manevi (tinsel) ve sembol olma nitelikleri], (2) kültürel değerler [dokümantasyon, tarihsellik, ender bulunma, estetik anlamda sembol olma, mimari özellik, ekolojik ve yerleşme yapısı, bilimsellik] ve (3) kullanım değerleri [fonksiyonel, ekonomik, sosyal ve politik değerler] olarak üç başlık altında toplanabilir (Ter, 2002; Sürmegöz, 2010).

Kültürel mirası korumada önceleri tek yapıyı koruma düşüncesinden hareket edilirken zamanla etkin bir koruma için tarihi yapıların çevreleri ile ele alınması gerektiğinin anlaşılmasıyla tarihi çevre koruma düşüncesine bırakmıştır (Çelik, 2004; Özdemir, 2007). Tarihi kent dokusunun fiziksel niteliği, tarihsel öğelerin birbirleriyle etkileşimleri bütüncül bir bakış açısı ile değerlendirilmelidir. Kültürel peyzajların sürdürülebilir kullanımlarla yeniden işlevlendirilmesi ve güncel yaşam koşullarına uyarlanması gelecek kuşaklara korunarak aktarılmasını ve sürekliliğini sağlayacaktır (Koçan, 2012). Bu amaçla kentsel tarihi çevre korumada korumanın yapı, bahçe, sokak, doku ve kent bütünü de kapsayacak şekilde ele alınması gerekmektedir; yalnızca fiziki koruma değil, sosyo-kültürel yapı ile birlikte koruma hedeflenmelidir (Çelik & Yazgan, 2009).

Tarihi çevreler kültürel mirasın devamlığının yanı sıra kentlerde turizmin de cazibe noktalarındandır. Coğrafi ve kültürel farklılıklar öteden beri insanların dikkatini çekmekte, turizmi gündeme getirmektedir. Turizm mekanı ve kültürü etkilemekte aynı zamanda kültürden ve mekandan etkilenerek tüm dünyaya yayılan bir hareket olarak önem kazanmaktadır (Emekli, 2006).

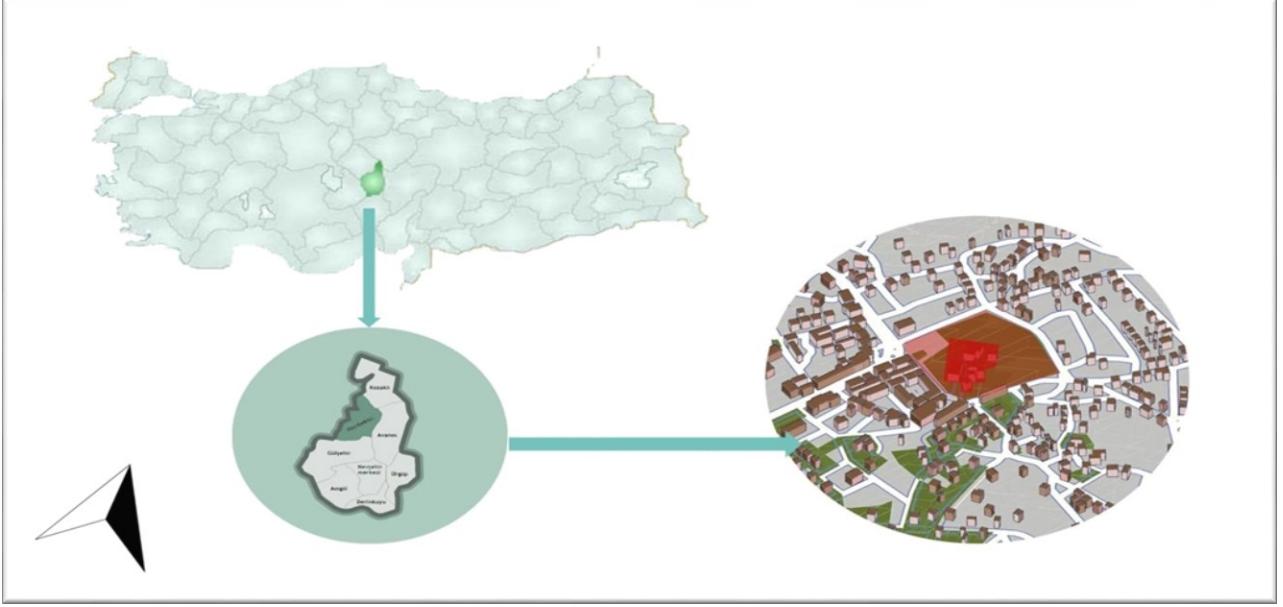
Tarihi çevre ile turizm faaliyetleri arasında koruma açısından da önemli bir ilişki vardır. Çünkü tarihi çevrelere yönelik gerçekleşen kültürel turizmin boyutu, mimari mirasın fiziksel durumuna göre değişmektedir. İyi bir şekilde muhafaza edilerek sunulmuş olan tarihi doku, buraya yönelik gerçekleşen turizm potansiyelini de yükseltecektir. Ayrıca turizm faaliyetlerinin getireceği ekonomik kazançlar; bu bölgelerin hem yerel halk, hem de yönetimler tarafından daha fazla benimsenmesini, sahip çıkılmasını ve daha iyi korunmasını sağlayabilmektedir. Sonuç olarak turizmin artmasıyla birlikte korumanın artması, korumanın artmasıyla da turizmin artması söz konusudur (Durak, 2014). Bu bağlamda tarihi çevrelerde peyzaj tasarım ilkeleri doğrultusunda yapılacak mikro ve makro ölçekli uygulamalar tarihi dokuların korunması, yaşatılması ve geliştirilmesinde önemli rol oynayacaktır (Tırnakçı & Aklibaşında, 2018).

Yapılan bu çalışmada Türkiye'nin başlıca turizm merkezlerinden Kapadokya Bölgesi içerisinde yer alan, 13. yüzyıla dayanan tarihçesiyle Türkiye'nin önemli kültürel ve tarihi miraslarından biri olan Hacı Bektaş Veli Külliyesi koruma ve kullanma dengesi içerisinde tarihi çevrelerde peyzaj tasarım ilkeleri çerçevesinde incelenmiştir.

1. Materyal ve Yöntem

1.1. Materyal

Çalışmanın ana materyalini; İç Anadolu'nun Orta Kızılırmak bölgesinde Hacıbektaş İlçesinde (Nevşehir) bulunan Hacı Bektaş Veli Külliyesi ve yakın çevresi oluşturmaktadır (Şekil 1).

Şekil 1. Çalışma alanı coğrafi konumu

UNESCO geçici kültürel miras listesinde (13 Nisan 2012) yer alan külliye, 14. yüzyılda kurulmuştur. Horasan erenlerinden Hacı Bektaş Veli Nişabur'dan taşındığında eski adı Sulucakarahöyük olan bugünkü Nevşehir ili Hacıbektaş ilçesine yerleşmiş ve burada Bektaşiliğin temelini atmıştır (Ocak, 1996). Daha sonrasında ilçenin adı Hacı Bektaş Veli'nin 1337 yılında vefatından sonra insanlık zemininde inşa ettiği hoşgörü ortamının anısına değiştirilmiştir (UNESCO, 2022). Bektaşiliğin merkezi olan Hacıbektaş ilçesinde zaman içerisinde Bektaşilikle ilgili başka yapı eklentileri ile bugünkü Hacı Bektaş Veli Külliyesi oluşmuştur (Tanman, 1996; Bayrakal, 2010) (Şekil 2).

Şekil 2. Çalışma alanı hava fotoğrafı (Anonim, 2022)

UNESCO Dünya Miras Listesine Alınma Kriteri 6'ya göre; Hacı Bektaş Veli Külliyesi, Bektaşilikle doğrudan ve somut olmayan bir şekilde ilişkilidir ve Hacı Bektaş Veli'nin 13. yüzyıl sözlerinin 20. yüzyılın "İnsan Hakları Beyannamesi" ile örtüşmesi nedeniyle olağanüstü evrensel değere sahiptir. Cem ve Semah ritüelleri 21. yüzyılda hala müritleri tarafından yürütülmektedir ve Külliye bu felsefenin kurulduğu ve dünyaya yayıldığı merkez olmuştur. Külliye, Alevi ve Bektaşiler tarafından da inanç merkezi olarak kabul edilmektedir (UNESCO, 2022).

İşlevlerine göre birimlerin çevresine yerleştiği avlulu Türk Saraylarının yerleşim düzenine sahip olan külliye, 1. avlu (Nadar), 2. avlu (tekke) ve 3. avlu çevresindeki yapılardan oluşmaktadır (Şekil 3).

Şekil 3. Hacı Bektaş Veli Türbesi yerleşim düzeni ve avlu yapısı 1) Kompleksin ana giriş yolu; 2) Birinci avlu; 3) Bilet gişesi; 4) Üçler Çeşmesi; 5) Müze alanına giriş; 6) Havuz; 7) İkinci avlu; 8) Arslanlı Çeşme; 9) Mutfak; 10) Tekke Camii; 11) Sergi salonları; 12) Meydan Evi; 13) Bilet kontrolü; 14) Atatürk heykeli; 15) Üçüncü Avlu; 16) Çilehane; 17) Kırklar Meydanı; 18) Hacı Bektaş Türbesi; 19) Dut Ağacı; 20) Balım Sultan Türbesi; Kesikli çizgi, Ağustos ayında Hacı Bektaş Şenlikleri sırasında giriş ve ziyaret güzergahını gösterir; Noktalı çizgi, yılın geri kalanında giriş yolunu gösterir. (Harmanşah vd., 2014).

Çalışmada yardımcı materyal olarak konu ile ilgili literatür çalışmalarından, Nevşehir Hacıbektaş Müze Müdürlüğü'nden elde edilen bilgi ve belgelerden, yerinde yapılan gözlem ile tutulan notlar ve çekilen fotoğraflardan faydalanılmıştır.

Bu alanın araştırma alanı olarak seçilmesinin nedenleri;

- Taşındığı tarihi, dini ve kültürel kaynak değerleri ile bölgenin cazibe noktalarından biri olması,
- Taşındığı uluslararası inanç sistemiyle bir bellek mekân olması,
- Tarihi, kültürel ve dini anlamda yılın belirli dönemlerinde ulusal ve uluslararası ziyaretçilerin ilgi odağı olması,
- Bireylerin saygı, sevgi, şükran ve üzüntüsünü ifade ettiği, kolektif hafızanın sembolü olması,
- Kent ve bölge ölçeğinde inanç/hüzün turizm potansiyeline sahip olmasıdır.

1.2. Yöntem

Çalışmanın yöntemini; arazi çalışması, tarihi çevrede mekânsal analiz ve GZFT (SWOT) analizi, sonuç ve öneriler aşamaları oluşturmaktadır.

İlk olarak; yerinde yapılan gözlemlerle araştırma alanının mevcut durumu, tarihi dokunun ve çevresinin mekânsal özellikleri, yakın çevresi ile olan ilişkisi incelenmiş; mevcut durumu tarihi çevrelerde mekânsal özellikler ve peyzaj tasarımı (Tarihi Yapı ve Çevre İlişkisi, Ulaşım (Araç/Yaya Sirkülasyonu), Kentsel Donatı, Görsel Kirlilik, Mevcut Bitkisel Düzenlemeler) çerçevesinde irdelenmiştir.

Ardından; alanda yapılan envanter çalışması ile alanın sahip olduğu güçlü ve zayıf yönler ile sağladığı fırsatlar ve alana yönelik tehditler GZFT (SWOT) analizi ile tespit edilmiş, araştırma alanı kentsel tarihi çevre koruma çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Son olarak; tarihi çevrelerde peyzaj tasarımı ilkeleri doğrultusunda tarihi ve kültürel devamlılığı sağlayıcı ve kentsel kaliteyi artırıcı öneriler getirilmiştir.

2. Bulgular

2.1. Tarihi Yapı ve Çevre İlişkisi

Çalışma alanı çevresinde Hacıbektaş Belediye Binası, Atatürk Evi ve Hacı Bektaş Veli Kültür Merkezi binası gibi kamusal alanlar dışında konut ve ticari yapı kullanımını dikkati çekmektedir. Külliye'nin kuzey batısında belediye binası ile ilişkilendirilmiş hem bir tören alanı niteliğinde hem de her yıl Ağustos ayında düzenli olarak Hacı Bektaş Veli'yi anma törenlerinde kullanılmak üzere tasarlanmış 2900 m²'lik bir meydan bulunmaktadır.

Günümüze kadar Külliye herhangi bir fonksiyon değişikliğine uğramamış ve alan içerisine hiçbir şekilde yeni fonksiyonlu yapılar eklenmemiştir. Külliye gerek mimari yapısı gerekse yapı- malzeme özelliği ile diğer yapılardan net bir şekilde ayrılmaktadır. Külliye'nin yeşil doku içerisinde yer alması, çevresel baskılardan etkilenmesini engellemektedir (Şekil 4).

Şekil 4. Çalışma alanı ve yakın çevresi alan kullanım analizi

2.2. Ulaşım (Araç/Yaya Sirkülasyonu)

Külliye, Kapadokya turizm merkezine 60 km uzaklıktadır. Nevşehir-Kırşehir karayoluna paralel Atatürk Bulvarı ilçe merkezine ulaşımı sağlayan ve ana aksı oluşturan tek yoldur. Atatürk Bulvarı, Aşık Mahsuni Şerif Caddesi ve Cemalettin Çebi Caddesi birinci derece, Salih Niyazi Baba Sokak ikinci derece öneme sahip yollardır ve alan bu yollar ile çevrelenmiştir. İlçe Belediye Binası, Atatürk Evi ve tören alanının oluşturduğu düğüm noktası ilçenin meydanını oluşturmaktadır. Bu meydandan Aşık Mahsuni Şerif Caddesine dik uzanan ara yol ile Külliye ulaşım yaya olarak sağlanmaktadır (Şekil 5).

Şekil 5. Çalışma alanı ve çevresi ulaşım analizi

Çalışma alanı ve çevresinde otopark olmaması nedeniyle araçlar Atatürk Bulvarı, Aşık Mahsuni Şerif Caddesi ve Cemalettin Çebi Caddesi üzerine park etmektedir. Bu durum alan ve çevresinde hem karmaşık bir görüntü

oluşturmakta hem de araç trafiğinin akmasını engellemektedir. Bu karmaşık ve algılanamayan araç trafiği yayaların güvenli ve sağlıklı hareketini kısıtlamakta, alana erişimi zorlaştırmaktadır. Alan genelinde ulaşım yaya odaklı çözümlenmiştir. Aşık Mahsuni Şerif Caddesi, Balım Sultan Sokak ve meydandan külliyeye ulaşımı sağlayan yaya yolunun kesiştiği düğüm noktası, törenlerin de yapıldığı küçük bir meydan niteliğindedir. Bu meydan külliyenin girişini vurgulamaktadır. Ancak ziyaretçileri bu noktaya yönlendirici nitelikte renk ve dokuya sahip bir sert zemin uygulaması yapılmamıştır.

2.3. Görsel Kirlilik

Tarihi çevre ve yakın çevresindeki mevcut yapıların birlikteliği noktasında görsel birliktelikte uyumsuzluk söz konusudur. Alan genelindeki telefon ve elektrik direkleri, reklam panoları yönlendirme levhaları, alanı çevreleyen ticari yapıların cepheleri ve tabelaları görsel kirliliğe neden olmaktadır. Yanlış seçilen yapı malzemeleri, zemin döşemeleri, atıl bırakılan çöp konteynerleri, alanın dokusuyla uyumlu olmayan kentsel donatı elemanları görsel kirliliğe neden olan diğer unsurlardır. İlçe Belediye Binası önünde bulunan tören alanının (meydan) yapısal ve bitkisel tasarımı tarihi çevrenin algılanmasında bölünmelere neden olmaktadır. Ayrıca alan çevresinde bulunan ve hediyelik eşya satan dükkanların, kafelerin, restoranların yağmurdan ve güneşten korunmak amacıyla kullandıkları farklı malzeme ve renkteki tenteleri de görsel bütünlüğü bozan görüntüler ortaya çıkartmaktadır (Şekil 6,7).

Şekil 6: Alan çevresinde bulunan tabela ve konteynerlerin oluşturduğu çirkin görüntü

Şekil 7: Alan çevresinde yer alan ticari yapıların oluşturduğu görsel kirlilik

2.4. Bitkisel Düzenlemeler

Çalışma alanı ve çevresinde düzenlenmiş çok az sayıda yeşil alan bulunmaktadır. Ancak alanın 28.700 m²lik, herhangi bir peyzaj tasarımının olmadığı geniş bir açık-yeşil alanla çevrelenmiş olması alanın çevresel baskılardan korunmasını sağlamaktadır. Bu açık alanda herhangi bir peyzaj tasarım ilkesi olmadan az sayıda kullanılan *Pinus nigra*, *Pinus sylvestris*, *Cedrus libani*, *Aesculus hippocastanum*, *Picea pungens*, *Morus nigra*, *Acer negundo*, *Thuja orientalis* gibi türlerin oluşturduğu ağaç grupları bulunmaktadır.

Atatürk Bulvarı'ndan Külliye'ye doğru çıkan geçiş alanının ortası yeşil alanlarla hareketlendirilmiştir. Bu alanda *Thuja orientalis* 'Pyramidalis' ve *Picea pungens* bitkileri ile çizgisel etki yaratılmış ve yayaların külliye girişine doğru yönlendirilmesi sağlanmıştır (Şekil 8). Ancak mevcut düzenleme hem estetik hem de fonksiyonel anlamda yeterli değildir. Ana giriş kapısının olduğu bölgede kullanılan *Cedrus libani* ve *Picea orientalis* gibi yüksek boy ve çap yapan bitkiler görüşü giriş kapısına değil yukarı yönlendirmiştir.

Şekil 8: Külliye'ye doğru çıkan yaya yolu

Külliye içerisinde özellikle havuz, aslanlı çeşme, aş evi vb. gibi işleve sahip bitişik nizamlı kullanım alanlarının bulunduğu ikinci avluda bitki dikiminin olabileceği alan bulunmadığı için tarihi dokuyla renk, doku ve form olarak uyuşmayan ve estetik olmayan saksılarda bitkiler kullanılmıştır.

Hacı Bektaş Veli türbesi ve Balım Sultan Türbesi'nin de yer aldığı üçüncü avlu iki adet yeşil alan ile bölünmüştür. Bu yeşil adalarda tarihi yapıların silüetini kapatmayacak şekilde çok sayıda mevsimlik çiçek ve çim kullanılmıştır (Şekil 9).

Şekil 9: Üçüncü avluya ait bitkisel düzenlemeler

Avlu içerisinde Balım Sultan Türbesi önünde çalışma alanının özgün kimliği ile bütünleşen, Bektaşî kültüründe kutsallık atfedilmiş ağaçlardan biri olan *Morus nigra* bitkisi bulunmaktadır. Soliter kullanılan *Morus nigra* bitkisi avlu içerisinde gerek kaligrafik yapısıyla gerekse yaşı ile (rivayete göre 700 yıllık) dikkat çekmektedir (Şekil 10).

Şekil 10: Bektaşî inancına göre kutsal olarak nitelendirilen *Morus nigra* bitkisi

2.5. Kentsel Donatı Elemanları

Tarihi yapı ve çevresinde kullanılan kentsel donatı elemanları arasında biçim, işlev ve estetik yönünden bütünlük bulunmamaktadır. Mevcut donatı elemanları hem yetersiz hem de tarihi dokuyla uyum sağlamadığı için ilçe (kent) estetiği açısından olumsuz görüntüler ortaya koymaktadır. Alan genelinde dokuyla uyum sağlamayan çöp kutusu, aydınlatma elemanı çiçek kasası, yönlendirme levhası gibi donatı elemanlarına rastlanılmıştır. Ayrıca tarihi yapı çevresinde kullanılan döşeme malzemeleri renk ve doku bakımından alanın genel karakteriyle uyum sağlamamaktadır

(Şekil 11). Dolayısıyla tarihi çevreyi oluşturan parçalardan biri olan ve alan genelinde kullanılan donatı elemanlarının hem tarihi dokuyu vurgulamadığı hem de kültürel sokak dokusunun oluşturulmasında yetersiz kaldığı tespit edilmiştir.

Şekil 11: Tarihi dokuyla uyuşmayan farklı renk ve dokudaki donatı örnekleri

2.6. SWOT Analizi

Bu analiz, tarihi çevreye yönelik geliştirilecek sürdürülebilir koruma-geliştirme-alan yönetimi stratejilerinin mekânsal ve işlevsel öncelikleri ile mevcut sorunların belirlenmesi ve ileriye dönük çözüm önerilerinin geliştirilmesi kapsamında peyzaj planlama ve peyzaj tasarım önceliklerinin belirlenebilmesi açısından önemlidir (Skea, 1996; Doratlı vd., 2004; Güley ve Abbasoğlu, 2005; Özcan, 2009). Bu bağlamda SWOT analizi ile araştırma alanının sahip olduğu güçlü ve zayıf yönler, alanın sunduğu fırsatların nasıl değerlendirileceği, alana yönelik tehditlerin nasıl ortadan kaldırılacağı incelenmiştir (Tablo 1).

Tablo 1. Çalışma alanı için yapılan GZFT (SWOT) analizi

GÜÇLÜ YÖNLER	ZAYIF YÖNLER
<ul style="list-style-type: none"> • İlçe merkezinde odak noktası oluşturması • Tarihi, kültürel ve dini kaynak değeri olması • Alanın dünya miras listesine aday olarak gösterilmesi ve müze olarak korunması • Külliyeinin ilçe ve bölge kimliğine katkı sağlaması • Kapadokya Bölgesi turizm rotası içerisinde yer alması • Alan içerisinde Türbenin dışında Taç Kapı, Üçler Çeşmesi, Çilehane, Pir Evi gibi yapılarında bulunması 	<ul style="list-style-type: none"> • Hacı Bektaş Veli Külliyesini çevreleyen, estetik değer taşımayan ve görüntü kirliliği oluşturan yapıların olması • Mevcut çevre düzenlemesinin tarihi çevreyi ön plana çıkarmayı hedefleyen, tarihi yapıyla bütünlüklük bir tasarım/planlama anlayışına sahip olmaması • Tarihi yapıyla uyuşmayan mimariye sahip satış birimlerinin oluşturduğu görsel kirlilik • Mevcut yapı düzeninin alanın fiziki dokusuyla uyumsuz olması • Tarihi yapının algılanabilirliğinin zayıf olması • Kapadokya turizm merkezine nispeten uzak olması
FIRSATLAR	TEHDİTLER
<ul style="list-style-type: none"> • Bölgenin ulusal ve uluslararası platformlarda kültürel anlamda festival vb. etkinliklere ev sahipliği yapması, Hacı Bektaş Veliyi anma etkinliklerinin gerçekleştirilmesi • Ulusal ve uluslararası öneme sahip kültürel miras değerleri ile şekillenmiş tarihi dokunun turizme bağlı hizmet alanları olarak geliştirilmesi • Bölge halkının turizme sıcak bakması 	<ul style="list-style-type: none"> • Alanın çevresinde otopark alanının olmaması • Mevcut yapı düzenine ve bina cephelerine bağlı olarak alanın doku ve silüet özelliklerinin bozulma riski • Alan çevresinde olası yeni yapılaşmaların alan sınırlarını tehdit etmesi • Alanda düzenlenen çeşitli sosyal ve kültürel etkinliklerde yeterli koruma önlemlerinin alınmaması sonucu çevresel bozulma

Tablo 1’de görüldüğü gibi tarihi çevrenin sahip olduğu güçlü yönler, zayıf yönler, fırsatlar ve tehditlerin analizi gerçekleştirilmiş ve elde edilen verilerin analizi sonuçlarına göre Hacı Bektaş Veli Külliyesi ve çevresinin mevcut dokusu ve sorunları belirlenmiştir.

3. Sonuç ve Öneriler

Hacı Bektaş Veli Külliyesi Osmanlı İmparatorluğu döneminden bu yana tarihi, dini ve kültürel açıdan çok büyük önem taşımaktadır. Bu özellikleri nedeniyle inanç ve kültür turizminin odağında yer almaktadır. Yapılan çalışma ile birlikte külliye ve yakın çevresinin kentsel tasarım ve peyzaj mimarlığı temelinde değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Çalışma sonucunda elde edilen sonuçlar ve öneriler şu şekilde sıralanabilir.

Planlama aşamaları makro ölçekte değerlendirildiğinde;

- Külliye'nin bulunduğu Hacıbektaş ilçesi Kapadokya bölgesi turizm planı içerisine daha etkin bir şekilde dahil edilmelidir. Bu sayede bölgenin turizm potansiyeli artırılarak farkındalık oluşturulmalıdır.
- Külliye'nin bulunduğu bölgeye bağlanan akslar ile bu akslar çevresindeki yapılaşma ve peyzaj alanları rehabilite edilmeli ve yeniden planlanarak bütüncül planlama kararları alınmalıdır.
- Makro ölçekte tespit edilen bu eksikliklerin ve sorunların giderilmesinde en iyi çözüm külliye ve geniş çevresini içine alan yeni ve kapsamlı bir kentsel tasarım projesi hazırlamak olacaktır.

Planlama aşamaları mikro ölçekte değerlendirildiğinde;

- Bölgede yapılacak olan planlama ve tasarım çalışmaları bütüncül bir yaklaşımla ele alınmalıdır.
- Külliye içerisinde avlular ve mimari bölümler ile birlikte hakim peyzaj etkili ve özgün bir karaktere sahiptir. Ancak külliye çevresi için aynı durumdan bahsetmek zordur. Bu nedenle külliye çevresindeki alanda da bir takım düzenlemeler yapılması önemli bir gereklilik olarak karşımıza çıkmaktadır. Yapılacak planlamalarda; yayaların önceliği dikkate alınarak taşıt trafiği külliye ve çevresinden uzak tutulmalı; yayaların rahat ulaşımı sağlanmalıdır.
- Tarihi çevrelerin gerek kültürel gerekse fiziki sürdürülebilirliği yapılacak doğru kentsel tasarım çalışmaları ile gerçekleştirilebilir. Bu bağlamda tarihi dokuyu perdeleyen ve cepheleri ile kötü görüntü oluşturan satış birimleri ve ticaret alanları külliye'nin dış zonlarına taşınmalı, külliye peyzaj karakterinin çevresinde de devamlılığı sağlanmalıdır. Bölgenin turizm ile olan ilişkisi dikkate alındığında yeni yapılacak yapıların tarihi dokuyu bozmaması için bölgenin geleneksel mimari tipolojisi çıkarılmalı ve yeni yapıların bu tipolojiye göre inşası zorunlu tutulmalıdır.
- Genel manada konstrüksiyonel elemanlar ve donatı elemanlarının işlevsel ve estetik sorunlarının olduğu görülmektedir. Bu sorunların yerinde tespiti ile rehabilitasyon çalışmaları yapılmalı, tarihi dokuya uygun ve tarihi dokuyla bütünleşen birbirleriyle görsel olarak uyumlu kent mobilyaları (çöp kutusu, aydınlatma elamanı, bank, yönlendirme levhaları vb.) seçilmelidir.
- Sokaklar geleneksel bölge mimarisine uygun olarak yeniden tasarlanmalı ve bölgenin özgün kimliği ile bütünleşen bitkisel tasarımlarla tarihi dokunun ve yakın çevresinin çevre kalitesi yükseltilmelidir.
- Her yıl ağustos ayında gerçekleştirilen Hacı Bektaş Velii anma etkinliklerinde külliye çevresi ve ilçenin tamamında yoğun bir hareketlilik görülmektedir. Bu nedenle külliye yakın çevresi peyzaj tasarımlarında insanların rekreatif ihtiyaçlarının karşılanacağı hem açık mekânların hem de açık-yeşil alanların kurgulanması gerekmektedir.

Çalışmada Hacı Bektaş Veli Külliyesi ve yakın çevresinde mako ve mikro ölçekte yapılan analizler ışığında sunulan çözüm önerilerinin de değerlendirilmesiyle küresel, ülkesel ve yerel ölçekte büyük kazanımların elde edileceği düşünülmektedir.

Kaynakça

Anonim, (2022). Kültür ve Turizm Bakanlığı-Türkiye Kültür Portalı resmi web sitesi. <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/nevsehir/gezilecekyer/hacibektas-vel-muzesi>

- Arabacıoğlu, F.P. & Aydemir, I. (2007). Tarihi evrelerde Yeniden Deęerlendirme Kavramı. *MEGARON*, 2(4):204-212.
- Bayrakal, S. (2010). Nevşehir'in Hacı Bektaş İlçesindeki Bektaş Kültürüyle İlişkili Türk Eserleri, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 17(55), 281-310
- elik, D. (2004). *Kentsel Peyzaj Tasarımı Kapsamında Tarihi evre Yenileme alışmalarının Peyzaj Mimarlığı Açısından Araştırılması: Beypazarı Örneęi*. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.
- elik, D. & Yazgan, M.E. (2009). Kentsel Peyzaj Tasarımı Kapsamında Tarihi evre Yenileme alışmalarının Araştırılması: Beypazarı Örneęi. *Tekirdađ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 6(3): 235-244.
- Doratl, N., Hoşkara, Ş.Ö., Fıslı, M. (2004). An Analytical Methodology For Revitalization Strategies İn Historic Urban Quarters: A Case Study Of The Walled City Of Nicosia, North Cyprus. *Cities*, 21(4), 329-348.
- Durak, Ş. (2014). *Tarihi evrelerde Sürdürülebilir Turizm Planlaması: Diyarbakır Tarihi Sur İçi Bölgesi Örneęi*. Dicle Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır.
- Emekli, G. (2006). Cođrafya, Kültür ve Turizm: Kültürel Turizm. *Ege Cođrafya Dergisi*, 15: 51-59.
- Güley, K., Abbasoğlu, M.S. (2005). *Proposal for Revitalization and Conservation of the Famagusta*. WSEAS Int. Conf. on Environment, Ecosystems and Development, pp. 90-95, Italy.
- Harmanşah, R., Tanyeri-Erdemir, T., Hayden, R.M. (2014). *Secularizing the Unsecularizable: A Comparative Study of the Hacı Bektaş and Mevlana Museums in Turkey*. in: Choreographies of Shared Sacred Sites, edited by Elazar Barkan and Karen Barkey. Columbia University Press. 336-367, 2014.
- Koçan, N. (2012). Kütahya-Eskigediz Tarihi Kent Dokusunun Peyzaj Mimarlığı Açısından Değerlendirilmesi. *Ordu Üniv. Bil. Tek. Derg.*, 2(1): 81-96
- Ocak, A. Y. (1996). Hacı Bektaş-ı Veli, TDV İslam Ansiklopedisi, C.14, İstanbul: Türkiye Diyanet Yayınları, 455-458.
- Özcan, K. (2009). Sürdürülebilir Kentsel Korumanın Olabilirliği Üzerine Bir Yaklaşım Önerisi: Konya Tarihi Kent Merkezi Örneęi. *METU JFA*, 26 (2), 1-18
- Skea, R. 1996. The strengths and weaknesses of conservation areas. *Journal of Urban Design*, 1(2), 215-28.
- Özdemir, H. (2007). *Tarihi evrelerde Kentsel Peyzaj Tasarım İlkelerinin Belirlenmesi, İstanbul-Zeyrek Örneęinde Bir İrdeleme*. Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Bartın.
- Sürmegöz, K. (2010). *Tarihi evrelerin Yeniden Deęerlendirilmesine Araç Olarak Kentsel Tasarım; Beşiktaş Akaretler Sıraevleri Örneęi*. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Tanman, M. B. (1996). *Hacı Bektaş-ı Veli Külliyesi*, TDV İslam Ansiklopedisi, C.14, İstanbul: Türkiye Diyanet Yayınları, 459-471.
- Ter, Ü.Ö. (2002). *Konya Kenti Açık ve Yeşil Alan Varlığı İçinde Tarihi Kent Merkeęinin Kentsel Tasarımı Üzerine Bir Araştırma*. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.
- Tırnakçı, A. & Aklıbaşında, M. (2018). Tarihi evrelerde Kentsel Peyzaj Tasarımın Kayseri Mimar Sinan Parkı Örneęinde İncelenmesi. *Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 34(3):1-16.
- UNESCO, (2022). UNESCO resmi web sitesi. <http://whc.unesco.org/en/tentativelists/5735/>

EXTENDED SUMMARY

Deep cultural traces can be found in Anatolia, which has hosted many civilizations. Cultural heritage sites bearing these traces; It is all of the historical, cultural, tangible and intangible values shaped by the cultural accumulation of societies and connecting the past and the present. Undoubtedly, Hacı Bektaş Veli is a Sufi and Islamic philosopher who has an important place in our cultural heritage that has survived to the present day with his mission and values, while leaving a mark on the century he lived in. The shrine, which he established in the Hacı Bektaş district of Nevşehir province in the 13th century, expanded its cultural mission with the construction of the tomb in the same area after his death. This cultural heritage and its environment, with its human values such as love, tolerance and social equality, which are also nourished by the Bektashism and Akhism tradition identified with its name, have a great importance not only on a local but also on a global scale.

According to UNESCO criteria; The Hacı Bektaş Veli Shrine has an extraordinary universal value as the words of the 13th century overlap with the "Declaration of Human Rights" of the 20th century. Cem and Semah rituals are still carried out by their followers in the 21st century, and the Kulliye has been the center where this philosophy was founded and spread to the world. The kulliye has the layout of a Turkish palace with a courtyard and consists of structures around three courtyards. It is necessary to protect the historical and cultural values of the historical building and its surroundings, to improve the area and its environment, and to transform it into a harmonious area that is physically and socio-culturally integrated.

The aim of the study is to examine the Hacı Bektaş-ı Veli Shrine, located in the Cappadocia Region, one of the main tourism centers of Turkey, within the framework of landscape design principles in historical environments within the balance of protection and use. In this study, analyzes and evaluations were made through detailed literature review on the subject, documents obtained from official institutions and organizations, field studies, on-site observations and photographs taken. The Hacı Bektaş Veli Shrine was chosen as the study area because it carries historical, religious and cultural resource values, is a belief center of international importance, is the center of attention of national and international visitors, and has universal values that unite people.

In the study, the current situation of the area was determined with field studies, the spatial characteristics of the historical texture and its surroundings, and its relationship with its immediate surroundings were examined; landscape design in historical environments. In this direction, the strengths and weaknesses of the area, the opportunities it provides and the threats to the area have been determined by SWOT analysis. As a result, suggestions were made to ensure historical and cultural continuity and increase urban quality in accordance with the principles of landscape design in historical environments.

Around the study area, there are public areas such as the Hacı Bektaş Town Hall, Atatürk House and the Ministry of Tourism/Culture Hacı Bektaş Veli Cultural Center building, as well as residential and commercial buildings. The fact that the shrine is located in the green texture prevents it from being affected by environmental pressures.

In terms of transportation and circulation; complex and imperceptible traffic restricts the safe and healthy movement of pedestrians and makes it difficult to access the area. Transportation throughout the area is pedestrian-oriented.

It has been noted that the unity and visual harmony of the existing structures in the area and its immediate surroundings are problematic. As a matter of fact, telephone and electricity poles, billboards, direction signs, facades and signboards of commercial buildings surrounding the area, incorrectly selected building materials, flooring, garbage containers left idle, urban equipment elements that are not compatible with the texture of the area cause visual pollution.

There are very few green areas in and around the study area. Species used in these areas were identified as *Pinus nigra*, *Pinus sylvestris*, *Cedrus libani*, *Aesculus hippocastanum*, *Picea pungens*, *Morus nigra*, *Acer negundo*, *Thuja orientalis*. In addition, *Thuja orientalis* 'Pyramidalis', *Picea pungens*, *Cedrus libani* and *Picea orientalis* plants were also used as directing and highlighting in the immediate environment and on the periphery. In front of the Balm Sultan Tomb, there is the *Morus nigra* plant, which is one of the trees attributed to sacredness in the Bektashi culture, which integrates with the original identity of the study area.

Throughout the area, there are reinforcement elements such as garbage bin, lighting element, flower box, routing plate that do not match with the texture. In addition, the flooring materials around the historical building have been chosen in a way that does not match the general character of the area in color and texture.

In SWOT analysis; Strengths such as being a focal point in the district center, being a historical, cultural and religious resource value, being a candidate for the world heritage list and protecting it as a museum have emerged. Weaknesses such as the presence of structures that do not have aesthetic value and create visual pollution surrounding the Hacı Bektaş Veli Shrine, and the fact that the historical structure is not perceptible, have been determined. There are opportunities in the area such as the development of the historical texture shaped by cultural heritage values of national and international importance as tourism-related service areas. In addition, threats such as lack of parking, expanding housing areas, pressures created by social activities have emerged.